

İzmir'e Hoşgeldin

Elektrik...

“Elektriklendirmede TEDAŞ İEDM/GEDİZ EDAŞ-1”

Elk. Müh. Ahmet Becerik

ahmet.becerik@emo.org.tr.....

154 kV ENH Karşıyaka-Fotoğraf :Elk. Müh. Ümit Yalçın

Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi, ülkemizde de elektrik sektörü hızlı bir yeniden yapılanma içindedir. Bu yeniden yapılanma sürecini başlatan etmenler günümüzün sosyal ve ekonomik koşullarıdır. Yeniden yapılanma süreci 1980'lerde tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Sürecin uygulanması ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de sürece katılan tüm ülkeler değişen piyasalara ve teknik koşullara uyum sağlamak için düzenleme teknikleri geliştirmekte, rekabeti arttırmak ve kamu yararını olabilen en yüksek düzeye çıkarmak amacıyla uygulamalar yapmaktadır. Elektrik sektörü reformunun birincil amacı fiyatları düşürmek tüketici refahını arttırmak ve üretim tekniklerindeki verimsizlikleri gidermektir.

Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gözlenen özelleştirme ve serbest rekabete dayalı politikalar ve uygulamalar kapsamında, elektrik arz güvenliğini ve etkinliğini sağlamaya yönelik sonuçlar farklılaşabilmekte ve bu farklılıklar ise kendi içinde başarılı ve başarısız uygulamaları da ortaya koyabilmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki uygulama sonuçları, elektrik enerjisi sektöründe elektrik arz güvenliğinin ve etkinliğinin sağlanmasına yönelik genel olarak farklı sonuçlar vermektedir. **Elektrik enerjisi sektöründe yaşanan başarısız örnekleri de göz önüne aldığımızda, uygulanacak politikaların her ülkenin kendi ekonomik ve sosyal dinamikleri**

çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Elektrik enerjisinin taşıdığı karakteristik özelliklerin yanı sıra, yatırım maliyetlerinin yüksek olması, batık maliyetler taşıması, ekonomik büyüme ile olan ilişkisi ve temel altyapı hizmeti olarak kamu kesimi ekonomisi ile olan bağlantısı doğrultusunda, sistemin devletin değişen rolü ve egemen işlevi açısından değerlendirilmesi de gerekmektedir.

Günümüzde, rekabetten, kaliteden ve ülkemizin artan enerji istemini karşılamaktan uzak ve kamunun ağırlıklı olduğu bir elektrik sektöründe sorun varsa bunun nedeni sektörü özel kesime açma amacı ile 1984'ten bu yana yapılan yasal düzenlemelerin ve verilen teşviklerin yanlış ve kamu çıkarına uygun olmayacak biçimde kullanılmasında yatmaktadır.

Yeterli sermaye birikiminin oluşmaması gerekçe gösterilerek var olan yerli özel kesime tanınan teşvikler, yabancılara verilen ayrıcalık ve garantiler ve yaşanan her ağır ekonomik kriz sonrası başvurulmuş IMF ve Dünya Bankası'nın baskı ve zorlamaları ile kabul edilen yapısal reformların gerektirdiği yasal düzenlemelerin yeterli kamuoyu desteğinden yoksun olması, siyasi istikrarsızlığın getirdiği belirsizlik ve gecikmeler, yasal mevzuatta sıkça yapılan değişiklikler ve YİD/Yİ modelinin yol açtığı rekabet dışı ayrıcalık

kazanımları sektörün serbestleşmesindeki en büyük engeli oluşturmaktadır.

Öte yandan yapılması istenen özelleştirmeden istediği katma değer paylaşımını elde edemediğine inanan kesimlerin siyasal iktidara etkileri, kamuoyu oluşturma güçlerine bağlı olarak sürdürdükleri tartışmalar, Enerji Bakanlığı'nın etki altında kaldığı sansasyonel yolsuzluk operasyonları toplumun zihnini daha da karıştırmakta, sisteme duyulan güvensizliği desteklemektedir.

Ayrıca, küreselleşmeci serbestleşmeci zihniyetin daha erken taraftar bulabildiği siyaset kurumu ve iş dünyasının istem ve hedefleri ile bu zihniyetin aynı derecede taraftar bulamadığı bürokrasinin direnci, yargının Anayasa'yı kamu hizmeti ve yararı ilkelerini gerekçe göstererek yaptığı iptaller Türkiye'de özelleştirme ve serbestleştirme konusunda kurumlar ve kesimler arasında bir uyumun olmadığını göstermektedir.

Yapılan düzenlemelere, elektrik konusunda sağlanan teşviklere karşın Türkiye'nin yıllık büyüme gereksinimini karşılayacak elektrik üretimi için yeterli yatırımlar başlamamıştır. Özel sektör için henüz uygun bir yatırım ortamının oluşmadığı bu koşullar altında elektrik sektörünün yaşamsal ve büyüklüğü göz önüne alınarak arz güvenliği açısından devletin önemli bir oyuncu olarak yer aldığı geçiş süreci olmalıdır. Ülkenin temel ekonomik güvenliği kapsamında

kaliteli ve ucuz elektrik üretiminin, rekabet edebilir Türk sanayisi için zorunluluğu dikkate alınarak **elektrik üretim, iletim ve dağıtımın uzun yıllar daha kamu hizmeti olarak görülmeli ve öyle kalmalıdır.**

Ülkemizin sistem ve yönetim altyapısının bu çapta bir değişim programına hiçbir yönden hazır olmaması nedeni ile kimi yasa iptalleri yaşandı, bunun sonucunda da uzun bekleyişler ve belirsizlikler ortaya çıktı. **Bu belirsizlik ve bekleyişler ise sonunda serbestleşme kapsamında bulunan kuruluşlarda bıkkınlık, işten ve meslekten soğuma, yatırımlardan vazgeçme, verimliliğin düşmesi gibi ciddi çöküntülerin ortaya çıkmasına yol açtı.**

Serbest piyasa uygulamaları içinde elektrik sektöründe yeni yatırımların, gereksinimlere koşut olarak özel şirketlerce gerçekleştirileceği ve böylece arz güvenliğinin emniyete alınacağı konusunda 1990'lı yıllarda Dünya'da ve ülkemizde taşınan iyimserliğin ve umutların son yıllarda azalmaya başladığı görülmektedir. Kaliforniya enerji krizini izleyen ABD ve Kanada'da yaşanan elektrik kesintileri, Avrupa'da yaşanan aşırı sıcaklar, sistemdeki yatırım eksikliklerini ortaya koymuş

bulunmaktadır. Bu gelişmeler ışığında enerji piyasalarının oluşumun da, geri dönüş olmasa da gelişmiş ülkelerde ciddi endişe ve duraksama dönemine girildiği görülmektedir. Elektrik piyasası ürünün depolanamaması, dağıtımın yapısı gereği doğal tekel konumundadır. **Nitekim AB'de 'yedi kardeşler' olarak nitelenen büyük elektrik firmaları Avrupa piyasalarının yüzde 71'ini kontrol etmektedir. Bu tekelleşme ile, maliyet azaltıcı çabaların baskısı azalmakta, tüketici tercihleri kısıtlanmakta, yeni üretim kapasitesi yatırımları sınırlanmakta, sektöre yeni girişler engellenmektedir. Bu durum, elektrik piyasasının serbestleşmesinden umulan sonuç olmadığı açıktır.**

Ülkemizde ve İzmir'de Özelleştirme Uygulamaları :

Ülkemizde elektrik dağıtım sektöründe serbestleşme programı ilk kez 1990 tarihinde 3096 sayılı yasaya dayanarak AKTAŞ (İstanbul Anadolu Yakası) ve Kayseri ve Cıvırı T.A.Ş. (Kayseri)'nin görevlendirilmeleri ile başlamıştır. 1993 yılında çıkarılan Bakanlar kurulu kararı ile dikey bütünleşik yapı özelliği gösteren TEK; Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. (TEDAŞ) ve Türkiye Elektrik Üretim İletim A.Ş. (TEAŞ) ünvanı ile iki ayrı kamu kuruluşu olarak yeniden yapılandırılmıştır. İzmir'de ise 01.09.1990 tarihinden başlayarak TEK İzmir EDM olarak çalışmalarını sürdüren birim, **yapılan yasal düzenleme**

çerçevesinde 26.04.1994 tarihinde tüzel kişilik kazanan TEDAŞ Genel Müdürlüğü'ne bağlı TEDAŞ İzmir Elektrik Dağıtım Müessesesi adını almıştır.

Elektrik dağıtım sektöründe serbestleşmenin en önemli adımı 24 Kasım 1996 tarihli 22827 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu kararı ile atılmış ve TEDAŞ Genel Müdürlüğüne bağlı Türkiye çapındaki müesseselerin işletme yetkisinde bulunan orta ve alçak gerilim dağıtım sistemi 29 görev bölgesine ayrılmıştı. O zamana kadar özelleştirilen 4 görev bölgesine ek olarak 25 dağıtım bölgesinin 30 yıl süre ile özelleştirileceği ilan edilmiş ve 03.04.1997 tarihine kadar teklif toplanmış, 5 bölgeye verilen teklifler ise yeterli bulunmamış ve bölgelere yönelik ihale iptal edilmişti. 20 bölge arasında 5 bölgede görevlendirme konusunda anlaşmazlık çıkmıştı. Geri kalan 15 görev bölgesi için imzalanan sözleşmeler Danıştay'a onay için gönderilmiş, ancak Danıştay bu sözleşmelerden 4 sözleşmeyi iptal ederek kalan 11'ini onaylamıştır. Danıştay onayından geçerek imzalanan bu 11 sözleşmeye ilişkin özelleştirme çalışmaları çeşitli anlaşmazlıklar nedeni ile tamamlanamamıştır. 2001 yılında 4628 sayılı Elektrik Piyasası Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile bunlar "mevcut sözleşmeler" olarak nitelendirilerek, bu sözleşmelerin EPDK tarafından belirlenecek bir tarihe kadar serbest rekabet koşullarını sağlayacak biçimde tadil edilmeleri öngörülmüştü.

İzmir'de elektrik dağıtımının özelleştirilmesine yönelik girişimler ise 1991 yılında hükümetin görev süresinin bitmesine on gün kala ihalesiz olarak Senkom A.Ş. görevlendirmesi ile başlamıştı. Ancak anlaşmazlıklar sonucunda Bakanlar Kurulu daha önce görev verdiği Senkom A.Ş.'ye ait kararı, 13.11.1996 tarih ve 96/8811 sayılı kararı ile ihale iptal edilmişti. Daha sonra konuya

ilişkin davalar sürerken nisan 1997 tarihinde elektrik dağıtım işini almak için İzmir ve Manisa belediyeleri de dahil 15 şirketi toplayan İZMAŞ kurulmuştu. 1997 yılında yeniden yapılan ihalede 7000 ortaklı İZMAŞ, elektrik dağıtım işine talip Süzer Holding A.Ş. ile karşı karşıya kalmıştı. İhaleye giren yalnızca iki şirket olmasına karşın bu iki şirketin birleşerek oluşturdukları yeni şirketin, İzmir ve Manisa illerini kapsayan 6. görev bölgesinde görevli şirket olmasına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı 14.06.1998 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girdi. Ardından görevli şirket GEDAŞ ile bakanlık arasında hazırlanan sözleşme yasa gereği gittiği Danıştay'dan ilginç bir karar çıktı. 30 yıllık elektrik dağıtım ihalesini kazanan GEDAŞ'a, Senkom A.Ş. ve Elektrik Mühendisleri Odası'nın açtığı davalar sonucunda GEDAŞ'ın işletmeyi almasına yönelik Bakanlar Kurulu Kararı Ekim 1998 tarihinde iptal edildi. Danıştay 10. Dairesi 6. görev bölgesinde 09.10.1991 tarih ve 91/2325 sayılı Bakanlar Kurulu kararı uyarınca Senkom A.Ş.'nin görevli olduğuna karar verdi. **1990'lı yıllarda İzmir'in elektrik dağıtımında**

yaşananlar, özelleştirme (ya da görevlendirme) için yapılan ihalelerin rekabete açık olması gerekirken, anlaşarak kurulan şirketlerin ve doğrudan yapılan görevlendirmelerin, halka ucuz ve kaliteli enerji sunulacağı sav ve söylemlerinin unutulmaması gereken bir örneğidir.

1990'lı yıllarda Avrupa Birliği üyesi ülkelerde başlatılan enerji piyasası reformu çalışmaları kısa bir süre sonra Türkiye'de de yankısını bulmuştur. 1996 yılında yayımlanan AB Direktifinin ardından ETKB tarafından; piyasayı bütünüyle yeniden biçimlendirecek ve serbest rekabete açmaya hedefleyen çalışmalar başlatıldı. Bu kapsamda hazırlanan Elektrik Piyasası Yasası 3 Mart 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Böylece elektrik enerjisi piyasasının tesisi için gerekli yasal çerçevenin oluşturulması yönünde önemli bir adım atılmıştır. 19 Kasım 2001 tarihinde elektrik piyasasında bağımsız düzenleme ve gözetim faaliyetlerini yürütmek üzere Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu göreve başlamıştır.

EPDK ile kamu tekelindeki yapı sona erdirilerek elektrik enerjisi ile ilgili çalışmalar, serbest rekabet ortamında özel sektör katılımına açık 'piyasa faaliyetleri' haline getirilmiştir. Yasa ile belirtilen piyasa faaliyetleri "üretim, iletim, dağıtım, toptan satış, perakende satış hizmeti, ithalat ve ihracat"tır. Diğer taraftan "kamusal bir mal" olarak görülen elektrik enerjisi 4628 sayılı yasa ile birlikte "ticarete konu bir mal" olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Yasa Türkiye elektrik piyasası için lisans, serbest

tüketici v.b. yeni kavramlar getirmektedir.

2001 yılında oluşturulan elektrik enerjisi piyasasında; kamu kesiminde TEAŞ'ın yeniden yapılandırılması ile birlikte, iktisadi devlet teşekkülü statüsünde 4 kuruluş, 11 bağlı ortaklık, 64 elektrik dağıtım müessesesi ve çok sayıda santral işletmesinin faaliyet göstermesi öngörülmüştü. Türkiye elektrik dağıtım sisteminde piyasa düzenine geçiş çalışmaları çerçevesinde dağıtım bölgeleri temel alınarak elektrik dağıtım müesseseleri yeniden yapılandırılarak özelleştirilmesi işleminin esasları, temel olarak Yüksek Planlama Kurulunca 17.03.2004 tarih ve 2004/3 sayılı kararı ile kabul edilen "**Elektrik Enerjisi Reformu ve Özelleştirme Strateji Belgesi**"ne dayanmaktadır. Bu çerçevede TEDAŞ 02.04.2004 tarih ve 2004/22 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu kararı ile T.C Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığına devredilerek özelleştirme kapsam ve programına alınmıştır. Bu kapsamda Türkiye dağıtım şebekesi coğrafi yakınlık, yönetsel yapı, enerji istemi ve diğer teknik ve mali etkenler göz önüne alınarak 21 dağıtım bölgesine ayrılmıştır. Bunlardan daha önce görevlendirilen Kayseri dışındaki TEDAŞ'a ait olan 20 dağıtım bölgesinin her birinde yeni şirket kurulmasına karar verilmiş, 3 Mart 2005 tarihi itibarıyla bölgelerin şirketleşmesi tamamlanmıştır. Bu çerçevede TEDAŞ İzmir EDM ve Manisa EDM görev bölgelerini kapsayan GEDİZ Elektrik Dağıtım A.Ş. kurulmuştur.

Kaynakça :

Cemalettin Tüney/Yeni-Sağ anlayışı çerçevesinde Türkiye'de enerji politikalarının dönüşümü-Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi-G.Ü/2007

Pınar Akşar/Elektrik enerjisi sektöründe özelleştirme ve regülasyon - Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi-M.Ü/2006

EMO İzmir Şubesi Haber Bülteni-1998/ SAYI (99-101)

EMO İzmir Şubesi Haber Bülteni-1999/ SAYI (114)

DPT- 8.Kalkınma Planı Elektrik Enerjisi Özel İhtisas Komisyonu Raporu